

Rätten till reparation:

En litteraturstudie om konceptet rätt att reparera

MATHILDA TYDESJÖ 2023
MVEM02 EXAMENSARBETE FÖR MAGISTEREXAMEN 15 HP
MILJÖVETENSKAP | LUNDS UNIVERSITET

Rätten till reparation

En litteraturstudie om konceptet rätt att reparera

Mathilda Tydesjö

2023

LUNDS
UNIVERSITET

Tillåten uppsatslängd, antal ord för olika uppsatstyper

Nivå	Hp	Högsta antal ord
Kandidat	15	8000
Magister	15	8000
Master	15	8000
Master	30 - 45	16 000

Maxlängden för antal ord får inte överskridas!

Mathilda Tydesjö

MVEM02 Examensarbete för magisterexamen 15 hp, Lunds universitet

Huvudhandledare: Carl Dalhammar, IIIEE, Lunds universitet

CEC - Centrum för miljö- och klimatvetenskap

Lunds universitet

Lund 2023

Abstract

The concept of “right to repair” has increasingly gained attention during the last few years. What originally started as a movement by consumers frustrated by their inability to repair the products they own, has now evolved politically and led to different types of legislation to promote product repairability and reduce the environmental impact of mass consumption. However, exactly what the right to repair entails, and for whom, is far from settled. The purpose of this paper is to increase understanding of what the right to repair is, and how stakeholder perspectives differ on this issue. By conducting a literature review, the paper examines the different aspects and perspectives of the right to repair, including the different “rights” granted stakeholders. The results of the literature review show that the right to repair is a complex concept that can entail the movement for right to repair, legislation to promote it, as well as many different rights, such as the right to access parts and repair information, repairable design, digital repair, information on product repairability and economic incentives to promote repair. Stakeholder perspectives on these rights also vary, with consumers, repairers and manufacturers holding different views on the subject. This paper highlights the importance and need to consider multiple aspects of the right to repair and the need for a collaborative approach among stakeholders and decision makers to balance the challenges and opportunities it presents.

Populärvetenskaplig sammanfattning

Elektroniska produkter har stor betydelse i vår moderna livsstil, men i många fall är det svårt eller omöjligt för konsumenter att reparera dessa produkter. En snabb teknologisk utveckling har resulterat i mer avancerade och komplexa produkter samtidigt som flera faktorer försvårar reparation. Tillverkare kan begränsa reparation genom att bland annat begränsa tillgång till reservdelar, verktyg och manualer, designval och begränsningar av patentskydd och upphovsrätt. Detta har lett till att konsumenter i allt mindre mån har möjlighet att själva kunna reparera sina elektroniska produkter, eller ta dem till valfri reparatör, och de tvingas istället förlita sig på tillverkarens reparationstjänster. Oförmåga att reparera produkter leder till att produkter används under en kortare period innan de kasseras och har lett till miljökonsekvenser såsom större resursuttag och ökade mängder elektroniskt avfall. Som svar på dessa reparationsbegränsningar uppstod rörelsen *“right to repair”* som syftar till att ge konsumenter rätten att reparera de produkter de äger och skapa en konkurrenskraftig reparationsmarknad för oberoende reparatörer. Rörelsen har sedan resulterat i olika lagstiftningsinitiativ inom EU som syftar till att främja reparation, stärka konsumenträttigheter och minska avfallsmängderna. Men vad rätten till reparation innebär och för vem är långt ifrån klarlagt, vilket är vad studien har undersökt. Resultatet visar att rätten till reparation är ett komplext koncept som kan innefatta den politiska rörelsen, lagstiftningen för att främja reparation samt många olika rättigheter för intressenter, såsom rätten att få tillgång till delar och reparationsinformation, reparerbar design, digital reparation, information om produktreparerbarhet och ekonomiska incitament för att främja reparation. Perspektiven på vad rätten till reparation innebär kan variera mellan olika intressenter, där konsumenter förespråkar möjligheten att reparera sina egna

produkter, reparatörer betonar tillgång till nödvändiga resurser för att kunna konkurrera rättvist på marknaden och tillverkare som hävdar immateriella rättigheter och säkerhetsfrågor. Genom att tydligt definiera konceptet, och beakta samtliga intressenters perspektiv, kan en mer effektiv lagstiftning och effektiva styrmedel implementeras som bidrar till ökad reparation och minskad miljöpåverkan samt balanserar konsumenters, reparatörers och tillverkares behov och intressen. Studien kan utgöra en vägledande grund för beslutsfattare vid skapandet av lagstiftning och förordningar gällande rätten till reparation.

Innehållsförteckning

Abstract.....	3
Populärvetenskaplig sammanfattning	4
Innehållsförteckning	6
1. Inledning	8
1.1 <i>Syfte och frågeställningar.....</i>	10
1.2 <i>Avgränsningar</i>	10
1.3 <i>Disposition.....</i>	11
2. Metod.....	12
2.1 <i>Sökestrategi och utförande</i>	12
2.2 <i>Urval</i>	13
2.3 <i>Analys av litteraturen.....</i>	15
2.4 <i>Etisk reflektion</i>	15
3. Resultat	16
3.1 <i>Rätt till reservdelar, verktyg och reparationsmanualer.....</i>	16
3.1.1 <i>Intressentperspektiv</i>	16
3.1.2 <i>Perspektiv inom EU</i>	18
3.2 <i>Rätt till produktdesign för ”reparerbarhet”.....</i>	19
3.3 <i>Rätt till digital reparation</i>	20
3.4 <i>Rätt till information om reparerbarhet.....</i>	21
3.5 <i>Rätt till ekonomiska incitament för reparation.....</i>	22
3.6 <i>Sammanfattning</i>	23
4. Diskussion.....	25

<i>4.1 Metoddiskussion</i>	29
5. Slutsats	30
Tack	32
Referenser	33

1. Inledning

Elektroniskt avfall är en av de snabbast växande avfallsströmmarna i världen. Över 50 miljoner ton elektroniskt avfall produceras årligen runt om i världen med förödande konsekvenser för miljön (Forti et al., 2020). Den ökande mängden elektroniskt avfall beror bland annat på den ökande konsumtionen av elektroniska produkter, kort produktlivslängd och begränsade reparationsalternativ (Forti et al., 2020). Produkters livslängd begränsas bland annat av design och en tillverkningsprocess som använder komponenter och material som inte är utformade att hålla under en längre tid samt flertalet hinder som begränsar reparation (Dalhammar et al., 2021).

Reparation kan utföras av flera olika aktörer: tillverkare och dess auktoriserade reparatörer, professionella oberoende reparatörer, ideella reparationsorganisationer och konsumenter. Däremot har dessa aktörer olika förutsättningar. Dagens reparationsmarknad är relativt "centraliserad", då produkttillverkare och dess auktoriserade reparatörer är de huvudsakliga reparationsaktörerna (Svensson-Hoglund et al., 2021). Det i sin tur begränsar konsumentens reparationsalternativ och professionella oberoende reparatörers verksamheter, bland annat då tillverkare gynnar sina auktoriserade reparatörer på olika sätt. Exempelvis kan dessa auktoriserade reparatörer få bättre tillgång till reservdelar, eller att tillverkare hänvisar konsumenter till dessa (Svensson-Hoglund et al., 2021). Det finns flera barriärer som förhindrar reparationer av konsumentelektronik inklusive produktdesign som gör reparationer svåra eller kostsamma att utföra, bristande tillgång till reparationsinformation och reservdelar samt lagliga eller begränsningar av tillverkares immateriella rättigheter (Svensson-Hoglund et al., 2021). Samtidigt har den teknologiska utvecklingen komplicerat reparationer för gemene man då elektroniska enheter ofta kräver speciella verktyg, tillgång till mjukvara eller särskild kunskap, vilket i sin tur lagt kontrollen och makten för reparation i tillverkarnas händer (Grinvald & Tur-Sinai, 2020).

Som svar på dessa begränsningar kring reparation uppstod den globala rörelsen *right to repair*, eller som på svenska; rätt att reparera (Grinvald & Tur-Sinai, 2019). Rörelsen förespråkar konsumenters rätt till att själva kunna reparera sina produkter eller välja valfri reparationstjänst, istället för att tvingas förlita sig på reparationstjänster som tillhandahålls av tillverkaren eller dennes nätverk av reparatörer (Grinvald & Tur-Sinai, 2019). Rörelsen avser därför att garantera konsumenters äganderätt och förespråkar en utveckling mot en mer konkurrenskraftig

reparationsmarknad där professionella oberoende reparatörer har tillgång till samma nödvändiga resurser för att utföra reparationer (The repair association, u.å). Rörelsemedlemmarna omfattar olika grupper, inklusive lokala reparationsorganisationer, miljöaktivister, professionella oberoende reparatörer och alla individer som hävdar sin rätt till reparation (Right to repair, u.å). Således är deras ambitioner flerfaldiga: de syftar till att stärka konsumentens rättigheter att reparera sina produkter, skapa en konkurrenskraftig marknad för professionella oberoende reparatörer och förespråka miljön genom hållbara konsumtionsval. Numera finns initiativ för att öka rätten till reparation för flera produktkategorier inklusive konsumentelektronik, medicinsk utrustning, bilindustrin och jordbruksutrustning (Perzanowski, 2021).

Denna rörelse som bildades för att stärka konsumentens rättigheter har med tiden mynnat ut till lagstiftningsförslag i bland annat USA och EU, där fokus skiftar mellan konsumenträttigheter och hållbarhetsaspekter som exempelvis miljöskydd (Grinvald & Tur-Sinai, 2019; Pihlajarinne, 2020; Svensson-Hoglund et al., 2021). I USA har rätten till reparation främst varit en fråga om konsumentens rättigheter, och hur möjligheten att reparera sin produkt är en del av äganderätten, men i EU har mycket fokus också varit på rätten till reparation som en miljöfråga: genom att öka reparationsgraden kan naturresurser sparas (Svensson-Hoglund et al., 2021; Svensson et al., 2018). Inom EU har reparation blivit en viktig fråga i och med framväxten av cirkulär ekonomi som syftar på att förebygga avfall och minska miljöpåverkan (Svensson-Höglund et al., 2021). Därför har åtgärder vidtagits för att stödja rätten till reparation genom att implementera olika typer av styrmedel. I EU:s resolution om rätten till reparation lyfts olika typer av rättigheter: en rätt till hållbar produktdesign som möjliggör reparation, en rätt för konsumenterna möjlighet att välja reparerbara produkter och stärka konsumenträttigheter och garantier under och efter garantiperioden (Europaparlamentet, 2022a). Inom EU implementeras därför rätten till reparation främst genom olika typer av produkt- och konsumentlagstiftning som syftar på att främja reparation och göra det mer tillgängligt för konsumenter (Europaparlamentet, 2022b). Exempelvis har EU genom ekodesigndirektivet drivit på rätten för reparation genom att ställa vissa krav gällande mer hållbar produktdesign, och det finns även krav att tillverkare ska tillhandahålla reservdelar för vissa produktgrupper (Dalhammar et al., 2021). Vidare ska konsumenten få mer tillgång till information om produkters reparerbarhet, tillgången till reservdelar, manualer, mjukvaruuppdateringar samt information om tillgängliga reparationstjänster (Europaparlamentet, 2022b). Trots att vissa initiativ på europeisk nivå finns, så sker mycket på nationell nivå, vilket leder till stora skillnader länder emellan (Svensson et al., 2018). Från ett europeiskt perspektiv är därför situationen kring rätten till reparation komplex och under utveckling, då det genomförs genom olika regelverk med en blandning av befintliga lagar, föreslagna förordningar och pågående diskussioner på både EU- och nationell nivå.

1.1 Syfte och frågeställningar

Konceptet rätt att reparera har utvecklats under de senaste åren och kan innefatta ett brett spektrum av olika betydelser, vilket har lett till att det finns en tvetydighet kring det. Som De Vries & Abrahamson (2022) pekar ut kan konceptet omfatta själva den politiska rörelsen, frågor om produktdesign och lagstiftning som påverkar rätten att reparera, där betydelsen varierar mellan de olika områdena. De olika tolkningarna av konceptets innebörd kan påverka hur utveckling sker och hur lagstiftning utformas och införs. Det finns därför ett behov att undersöka konceptet för att förstå dess innebörd, men också vilka aspekter som kan och bör inkluderas inom konceptet. Studien syftar därför till att öka kunskapen kring hur rätt att reparera skildras i litteraturen och i den politiska utvecklingen och synliggöra de olika de intressentperspektiv som finns.

För att besvara studiens syfte har följande frågeställningar formulerats:

- Hur skildras konceptet “rätt att reparera” i litteraturen och den politiska utvecklingen?
- Hur skiljer sig konceptet “rätt att reparera” åt mellan olika aktörer inom litteraturen och den politiska utvecklingen?

I denna uppsats kommer *rätt att reparera* syfta till själva konceptet, vilket kan ses som ett paraplybegrepp för hela ämnet. *Konsumenter* refererar till de individer som köper elektroniska produkter. *Professionell oberoende reparatör* syftar till de reparatörer som bedriver självständig yrkesmässig verksamhet, utan inblandning av tillverkaren. *Ideella reparationsorganisationer* syftar till reparationscafé och andra lokala initiativ som erbjuder reparation utan kostnad. *Tillverkare* syftar till de företag som skapar och säljer elektronisk utrustning medan *auktoriserade reparatörer* syftar till de reparatörer som är officiellt auktoriserade av den ursprungliga tillverkaren.

1.2 Avgränsningar

Konceptet har som tidigare nämnt spridits till olika typer av produktkategorier. På grund av studiens omfattning har en avgränsning gjorts till att endast undersöka konceptet för konsumentmarknaden av elektriska och elektroniska enheter, såsom smarta telefoner, bärbara datorer, vitvaror, med mera. En ytterligare avgränsning är att studien fokuserar främst på den europeiska marknaden eftersom det för närvarande sker en stor utveckling av konceptet i Europa. Avgränsningen motiveras av att EU:s förslag om rätten att reparera har fokus och prioritering på elektroniska enheter för konsumenter (Europeiska

kommissionen, 2020). Även om fokus ligger på Europa så kommer exempel från USA att användas i vissa fall, när detta är relevant.

1.3 Disposition

Studien är uppdelad i fem huvudsakliga avsnitt. Det första avsnittet introducerar ämnet och problemet som undersöks i studien. Det andra avsnittet redogör för och diskuterar metodiken och genomförandet av litteraturstudien. I uppsatsens tredje avsnitt presenteras resultatet tillsammans med en analys över vad rätt att reparera innebär och hur perspektiven skiljer sig mellan intressenter. I det fjärde avsnittet förs en diskussion kring resultatet. Avslutningsvis, i det sista avsnittet presenteras studiens slutsatser och förslag på vidare forskning.

2. Metod

En litteraturstudie med systematiskt tillvägagångssätt i enlighet med Eriksson Barajas et al. (2013:31) valdes som metod för att få en överblick över tidigare forskning och den aktuella debatten kring rätt att reparera. Metoden anses vara förenlig med studiens syfte då studien avser att ge en djupare inblick i debatten kring rätt att reparera inom Europa. Det systematiska tillvägagångssättet ger en grundlig genomgång av forskningen och minskar därmed risken för skevhet (Bryman, 2018:139).

2.1 Sökstrategi och utförande

För att samla in litteratur till studien gjordes en litteratursökning i databaserna Web of Science och Lubsearch. Tidigare forskning studerades för att hitta relevanta sökord för att finna den mest väsentliga litteraturen inom området. Flera sökningar med olika kombinationer av sökord gjordes för att identifiera en söksträng som fängade in relevanta artiklar för frågeställningen, utan att exkludera potentiellt viktiga artiklar. Då de olika kombinationerna av sökord genererade för många artiklar avgränsades sökorden endast till "*right to repair*".

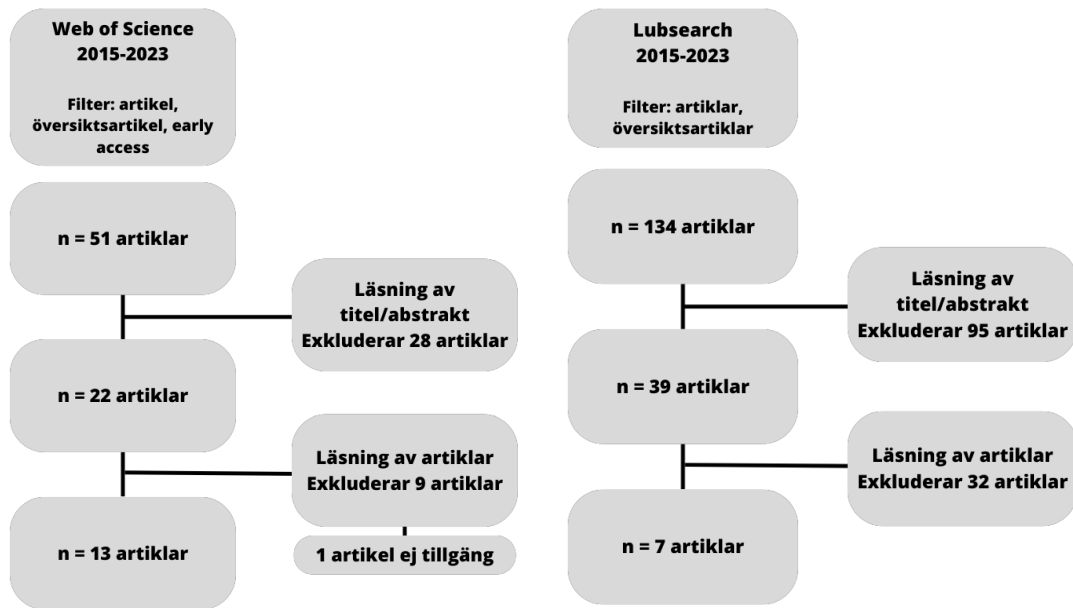
Ett antal inkluderings- och exkluderingskrav användes för att avgränsa antalet artiklar enligt studiens syfte. I första hand var peer-reviewade vetenskapliga artiklar och översiktsartiklar av intresse, men även konferensrapporter och rapporter ansågs vara relevanta då litteraturen kring rätten till reparation är begränsad. Vidare ställdes krav på att litteraturen skulle vara skriven på engelska, vilket motiverades av att den övervägande majoriteten av tillgänglig litteratur var just på engelska. Av den anledningen exkluderades litteratur på andra språk, inklusive svenska. För att säkerställa relevanta forskningsresultat begränsades sökningarna till perioden mellan 2015 och 2023. Detta val grundades på att det var först under denna tidsperiod som forskning inom det specifika området tog fart. Ett ytterligare inkluderingskrav för litteraturen var att utvecklingen av rätt att reparera i Europa eller USA med fokus på elektroniska produkter behandlades, där artiklar med europeiskt perspektiv var särskilt relevanta för studiens syfte. Även artiklar med ett amerikanskt perspektiv inkluderades om de ansågs kunna besvara frågeställningen, då rörelsen för rätten till reparation är mycket aktiv där, men också för att det finns en begränsad mängd litteratur som behandlar rörelsen i Europa. Artiklar som behandlade implementering av rätt att

reparera i övriga delar av världen exkluderades. Då EU och USA leder utvecklingen av policyer för rätten att reparera så är detta inget större problem: däremot är det vanligare att man reparerar i utvecklingsländer på grund av hushållens mer begränsade resurser (Khan, 2022). Med hänsyn till studiens avgränsning till konsumentelektronik exkluderades även artiklar som behandlade rätt att reparera gällande bilindustrin, medicinsk utrustning och jordbruksutrustning då det inte ansågs vara relevant för studiens syfte. En sökning i databasen Web of Science mellan åren 2015-2023 på “*right to repair*” mellan resulterade i 51 träffar, medan samma sökning i databasen Lubsearch resulterade i 134 träffar.

2.2 Urval

En första genomläsning gjordes baserat på artiklarnas titel och abstrakt där irrelevanta artiklar som inte uppfyllde inkluderingskraven sorterades bort. För att artiklarna skulle anses vara relevanta skulle “*right to repair*” nämnas i titel eller abstrakt och artikelns fokus skulle antingen vara kring utvecklingen i Europa eller USA, eller belysa något inressentperspektiv. Om det inte gick att avgöra huruvida artikeln kunde vara viktig för studien inkluderades den till nästa steg för en genomläsning

En andra genomläsning gjordes för de kvarvarande artiklarna där de studerades närmare med en genomgång av hela texten för att undersöka huruvida de var relevanta för studien. Kvaliteten på artiklarna utvärderades baserat på deras relevans för studien och trovärdigheten hos källan. Efter genomgången exkluderades de artiklar som inte ansågs kunna besvara studiens forskningsfrågor. De artiklar som ansågs vara relevanta inkluderades i studien. Totalt inkluderades 20 artiklar i litteraturstudien. Se figur 1 för en överblick över sökprocesserna och urval av litteratur.

Figur 1. Flödesschema över sökprocesser i Web of Science och Lubsearch samt urval av litteratur.

Genom en snöbollsmetod där artiklarnas referenslistor studerades identifierades ytterligare källor som kunde vara behjälpliga med att besvara forskningsfrågorna. Då ämnet är ett pågående politiskt fenomen gjordes även sökningar på "*right to repair*" utanför akademiska databaser och ytterligare några källor inkluderades i litteraturgenomgången. Det innebär att olika typer av grå litteratur såsom konferensrapporter, rapporter, hemsidor och hänvisningar till lagstiftning inkluderades. Samma inkluderingskrav och kvalitetsgranskning utfördes för dessa källor. Utöver litteratursökningar erhöles även relevanta artiklar och konferensrapporter från handledaren.

2.3 Analys av litteraturen

Efter att all relevant litteratur samlats in påbörjades arbetet med att bearbeta och analysera materialet. I enlighet med Bryman (2018:702) utfördes en tematisk analys som kritiskt utvärderade litteraturen, identifierade mönster, teman och luckor i den befintliga forskningen för att utveckla en tydlig förståelse för ämnet. Litteraturen studerades för att finna olika perspektiv på vad konceptet rätt att reparera kan innebära och hur betydelsen skiljer sig mellan intressenter.

2.4 Etisk reflektion

Vid utförande av litteraturstudier är det viktigt att överväga potentiella etiska konsekvenser som kan uppstå (Eriksson Barajas et al., 2013:69). Då studiens metod grundar sig på en litteraturstudie behöver ett antal faktorer beaktas. För att studien skulle utföras på ett opartiskt och transparent sätt beaktades potentiella intressekonflikter. Ett potentiellt dilemma som kan uppstå är att jag som författare kan omedvetet vara partisk mot konsumenter då konsumenträttigheter gäller även mig. Vid urval och presentation av resultat är det viktigt att presentera samtliga resultat och inte välja ut litteratur som stödjer författarens åsikter och värderingar (Eriksson Barajas et al., 2013:70). Det motverkades genom att utföra analyser på ett strukturerat sätt som ger förutsättningar för samtliga perspektiv att belysas och jämföras rättvist. Litteraturstudien utfördes därför på ett etiskt och ansvarsfullt sätt som gav en korrekt representation av litteraturen som granskades. Det är av vikt då studiens resultat har potential att påverka beslutsfattare och diskursen kring ämnet vilket i sin tur kan påverka samhället och miljön på olika sätt.

3. Resultat

I nedan avsnitt presenteras resultaten för vad en rätt att reparera kan innebära där olika rättigheter diskuteras och olika intressentperspektiv kommer att lyftas fram.

3.1 Rätt till reservdelar, verktyg och reparationsmanualer

Möjligheten att reparera en produkt är ofta beroende av tillgången på reservdelar, lämpliga specialverktyg och produktmanualer för varje enskild produkt (Svensson-Höglund et al., 2021). I många fall kan tillverkare använda sig av immateriella rättigheter för begränsa tillgången till dessa nödvändigheter och skapar därmed ett slags monopol där endast deras egna auktoriserade reparatörer kan utföra reparationsarbete (Pihljarinne, 2020; Svensson-Höglund et al., 2021). Exempelvis argumenterar tillverkarna immaterialrätt som en anledning till att inte behöva erbjuda reservdelar och reparationsinformation till tredje part (Pihljarinne, 2020). Professionella oberoende reparatörer kan kringgå dessa rättigheter genom att bli auktoriserade av tillverkarna efter godkännande av vissa villkor och avgifter, men kan fortfarande vara begränsade från att utföra vissa typer av reparationer (Svensson et al., 2018). Detta begränsar en rättvis och konkurrerande reparationsmarknad där konsumenter, professionella oberoende reparatörer och ideella reparationsorganisationer kan delta på jämlika villkor.

3.1.1 Intressentperspektiv

Flera studier visar att konsumenter värdesätter rätten till reparation, men att bristande kunskap och tillgång till både reservdelar och verktyg förhindrar dem att utöva denna rättighet (Perzanowski, 2021; Baker et al., 2022). Det innebär att konsumenter i större mån måste förlita sig på tillverkare och deras auktoriserade nätverk, vilket begränsar deras frihet till olika reparationsalternativ. Även professionella oberoende reparatörer och ideella reparationsorganisationer berörs av dessa begränsningar, vilket försvårar deras arbete och hotar deras möjligheter att bedriva sin verksamhet (Rudolf et al., 2022; Van der Velden, 2021). Professionella oberoende reparatörer har bland annat bristande tillgång till information såsom manualer, avsaknad av specialverktyg, reservdelar som

inte går att beställa från auktoriserade leverantörer, eller som är för dyra i relation till nypriset (Rudolf et al., 2022). Resultatet av dessa begränsningar innebär långa reparationstider och att färre produkter kan lagas, vilket påverkar både reparatörer och konsumenter negativt. Reparationstiden är ofta en avgörande faktor vilket ökar risken att konsumenter ersätter den trasiga produkten med en ny, istället för att få den reparerad (Rudolf et al., 2022).

Liknande problematik gällande brist på nödvändiga resurser kan även ses inom ideella reparationsorganisationer såsom reparationskafé, drivna av engagerade medborgare (Van der Velden, 2021), där den fria tillgången till reparationsmanualer och annan essentiell utrustning är en förutsättning för deras fortsatta verksamhet och bidrag till samhället (Rosborough, 2022). Rätten till reparation hade därför även varit fördelaktig för dem, där lättare tillgång till reservdelar och manualer skulle kunna gynna samhället i stort, särskilt för marginaliserade grupper. Utöver reparation som kan förlänga produkters livslängd, minska avfall och spara resurser, erbjuder ideella reparationsorganisationer flera fördelar som gynnar det lokala samhället. Det kan även bidra till ökad kompetensutveckling, social sammanhållning och stärka lokala ekonomier genom att skapa arbetstillfällen (Van der Velden, 2021; Bradley & Persson, 2022). Rätten till reparation kan även främja social rättvisa genom att förlänga livslängden för digitala produkter, möjliggöra återförsäljning på andrahandsmarknaden och erbjuda prisvärda elektroniska enheter, vilket gynnar konsumenterna i allmänhet och säkerställer digital inkludering, särskilt för ekonomiskt utsatta individer (Gonzales et al., 2022).

En mer öppen och konkurrenskraftig reparationsmarknad hade inte bara gynnat professionella oberoende reparatörer, utan även konsumenter eftersom de skulle få tillgång till fler reparationsalternativ och minskade reparationskostnader, då konkurrensen hade drivit ner reparationspriserna (Svensson-Höglund et al., 2022; Grinvald & Tur-Sinai, 2019; Mirr, 2020). Det i sin tur kan leda till förbättrad livskvalitet för konsumenter (Svensson-Höglund et al., 2022), men kan också innebära miljövinster som minskade mängder av elektroniskt avfall (Mirr, 2020). Svensson-Höglund et al. (2022) betonar dock att fler möjligheter till reparation även kan försvåra det för konsumenter, då det kan bli problematiskt att välja bland flera reparationsalternativ som har varierande servicekvalitet. På grund av dessa utmaningar skulle en rätt till reparation, för konsumenter och oberoende reparatörer, innebära en möjlighet att få tillgång till nödvändiga resurser som behövs för att reparera produkter (Terry, 2019; Hernandez et al., 2020). Exempelvis hade rätten till reparation kunnat implementeras genom obligatorisk tillgång på reservdelar och reparationsinformation för dessa aktörer (Terry, 2019).

Tillverkare har traditionellt varit emot rörelsen och lagstiftningsförslag och menar att ökad tillgång till reservdelar, verktyg och reparationsinformation kan skada deras affärsmodell genom att minska efterfrågan på nya produkter och deras

auktoriserade reparationstjänster (MacAnaney, 2018). Jin et al. (2022) undersökte hur tillverkare hade kunnat reagera på lagstiftning för rätten till reparation och fann att tillverkare kan strategiskt justera priserna på nya produkter för att mildra sin förutsebara vinstförlust, men att reaktionerna skiljer sig beroende på produkttyp och produktionskostnad. För billiga produkter kan tillverkare reagera genom att sänka priserna på nya produkter och översvämna marknaden med billiga lågkostnadsprodukter, därmed minskar behovet av reparationer samtidigt som elektroniskt avfall ökar, vilket bidrar till ökad miljöpåverkan. För premiumprodukter skulle prissänkningar lämna små vinstmarginalerna, och därför finns det en risk att tillverkare kan höja priserna på nya produkter om reparationsmarknaden öppnas upp för oberoende reparatörer, vilket innebär ökade kostnader för konsumenter. Annan forskning visar att tillverkare kan dra fördel av att göra reparationsinformation och delar mer lättillgängliga för konsumenter, då det bidrar till att bygga upp förtroende och lojalitet med konsumenterna (Perzanowski, 2021; Hernandez et al., 2020). Exempelvis hade tillverkare kunnat dra nytta av att erbjuda reparationstjänster som del av sin affärsmodell och därmed öka sina inkomster (Hernandez et al., 2020). Vissa industriella åtaganden har gjorts för att underlätta reparation av tredje part, som exempelvis Apples reparationsprogram, men har mötts med kritik för sin begränsade och otillräckliga tillgång till reparationsinformation (Rosborough, 2022).

3.1.2 Perspektiv inom EU

EU betonar att en effektiv rätt till reparation ska skapa betydande konkurrensfördelar för europeiska företag (Europaparlamentet, 2022a), vilket indikerar att professionella oberoende reparatörer bör ges större utrymme och rättigheter för att kunna konkurrera på reparationsmarknaden. I EU:s nya regler för ekodesign ges mer makt åt exempelvis professionella oberoende reparatörer, då krav ställs på tillverkare att tillhandahålla reservdelar och reparationsmanualer för specifika produktgrupper under en period av 7-10 år efter att den sista produkten i serien har släppts (Europeiska kommissionen, 2019). Utöver detta kräver de också en leveranstid inom 15 dagar för dessa material. Denna ökande tillgång underlättar rättvis konkurrens för de professionella oberoende reparatörerna, men begränsningar finns fortfarande då endast ett fåtal produktgrupper innefattas. Förespråkare för rätten till reparation menar att förordningen är bristfällig då den inte reglerar höga priser på reservdelar samt att en leveranstid på 15 dagar är för lång, då det ger konsumenterna incitament att köpa nya produkter istället för att reparera de gamla (Mikolajczak, 2021). En begränsning finns i att dessa regler bara gäller professionella oberoende reparatörer, men utelämnar konsumenter då de endast tillåts att köpa vissa delar. Ett exempel rör tvättmaskiner: oberoende reparatörer har tillgång till alla typer av reservdelar, medan privata konsumenter av säkerhetsskäl bara har tillgång till delar som inte är elektriska (Europeiska kommissionen, 2019). Det finns även kritik mot att EU:s förslag och

åtgärder för att gynna rätten till reparation är otillräckliga, då de inte stödjer ideella reparationsorganisationer som exempelvis reparationskafé (Rosborough, 2020). Exempelvis har EU:s regler för ekodesign har en vag definition av professionella reparatörer, vilket riskerar att de ideella reparationsorganisationerna blir utelämnade (Rosborough, 2022). I många fall drivs dessa av privata medborgare som står inför samma utmaningar gällande reparation som vanliga konsumenter. Det innebär att de inte omfattas av bland annat EU:s regler för ekodesign och därmed inte får tillgång till de reservdelar och manualer som professionella oberoende reparatörer får (Rosborough, 2022). Detta har fått kritik från förespråkare, då de menar att en universal rätt till reparation även innefattar att konsumenten och ideella reparationsorganisationer ska få tillgång till detta (Mikolajczak, 2021).

3.2 Rätt till produktdesign för ”reparerbarhet”

Även om tillgång till nödvändiga resurser för att utföra reparationer skulle tillhandahållas från tillverkarens sida, så kan själva designen av produkten också utgöra ett hinder för reparation. Hernandez et al. (2020) menar att det finns en kultur av att skapa produkter som är svåra och komplicerade att repareras. Grunden för detta ligger exempelvis i patentskyddade delar, inlimmade komponenter som är besvärliga att hantera, gömda och svårtillgängliga segment, med mera. Vidare kan produkter vara utformade på ett sådant sätt att de inte går att öppna, vilket resulterar i att det inte är möjligt att reparera dem (Van der Velden, 2021). Det i sin tur resulterar i begränsad livslängd, vilket ger konsumenter incitament till att uppgradera eller byta ut sina elektroniska enheter oftare (Hernandez et al., 2020). Utöver fysiska designrestriktioner, har allt fler produkter en design som kräver mjukvara för att vara funktionell. (Perzanowski, 2021; Grinvald & Tur-Sinai, 2019). Design som innehåller mjukvara ägs av tillverkaren och omfattas av patent- och upphovsrätter vilket försvårar reparation för andra aktörer (Grinvald & Tur-Sinai, 2019). Tillverkare argumenterar att produktdesign är en komplex process där många faktorer måste tas i beaktning. Exempelvis anförs argument att tekniska begränsningar i form av ökad reparerbarhet kan hindra bland annat produkters funktionalitet, estetik, och att det inte stämmer överens med konsumentpreferenser (Perzanowski, 2021). Det finns även risker att lagstiftning för rätten till reparation kan äventyra varumärkenas rykte eller kunna minska innovation då tillverkare avskräcks från att introducera nya produkter om konsumenter i större utsträckning reparerar sina gamla produkter (MacAneney, 2018). Taffel (2023) argumenterar att en del av rätten till reparation, kan vara att förbjuda tillverkning av icke-reparerbara produkter och därmed möjliggöra för konsumenter att utöva sina rättigheter för reparation. Författaren exemplifierar det med företaget Apple och deras trådlösa elektroniska hörlurar, AirPods, som har kritiserats för att vara oreparerbara på grund av dess ihoplimmade design som förhindrar isärtagande.

Hernandez et al. (2020) betonar därför vikten av ansvarsfull design, som innefattar faktorer för underlättad reparation, såsom modularitet, möjligheter för demontering och montering, samt ersättningsbara komponenter. Enligt en studie av Sabbaghi et al. (2016) kan produkters reparerbarhet ha positiv effekt för företag, inklusive ökad konsumenttillfredsställelse och lojalitet. Det belyser vikten av att överväga reparerbarhet i produktdesign för att förbättra företags varumärke. Problematiken kring detta uppmärksammats i EU:s resolution om rätten till reparation, där de har lyft fram vikten av mer hållbar och lättillgänglig produktdesign för reparation (Europaparlamentet, 2022). Bland annat ställs krav på att produkter ska vara mer hållbara, reparerbara, uppgraderbara och lättare att underhålla, vilket är en förutsättning för ökad produktivslängd.

3.3 Rätt till digital reparation

Allt mer funktionalitet i elektroniska produkter kommer från mjukvara, vilket gör det viktigt att överväga om det också behövs en rättighet till att reparera den inbyggda mjukvaran i produkter (Gomulkiewicz, 2023). En stor vikt av detta är att produkter snabbt kan bli odugliga för konsumenter om dess mjukvara inte kontinuerligt uppdateras. De Vries och Abrahamson (2022) menar att rätten till reparation inte bara inkluderar reparation av hårdvara, utan även produkters mjukvara - en så kallad digital rätt för reparation. Digitala reparationer kan innebära att en produkts funktion förbättras genom mjukvara, data den har samlat in under användning, eller både och. Däremot är mjukvara mer komplext och kräver andra kunskaper till skillnad från hårdvara, vilket försvårar eller kan göra det omöjligt att reparera produkter med en viss programvara (Gomulkiewicz, 2023). Tillverkare kan använda sig av mjukvaruskyddsåtgärder som förhindrar obehöriga reparationer eller modifieringar, vilket skapar ett reparationsmonopol där endast tillverkaren har möjlighet att utföra reparation (Rosborough, 2020). Ett exempel på detta är att hårdvara och mjukvara sammankopplas, vilket gör att reparation av hårdvara begränsas av den inbyggda programvaran (De Vries & Abrahamson, 2022). En studie av Rudolf et al. (2022) visade att majoriteten av mjukvarurelaterade problem endast kan hanteras av tillverkarens auktoriserade reparatörer som både har tillgång och kunskap om mjukvaran, vilket begränsar både konsumenter och professionella oberoende reparatörer i sina reparationsförsök. De Vries och Abrahamsson (2022) betonar även problematiken kring produktens insamlade data som oftast är låst till tillverkarna, vars ekonomiska intressen föreligger i att hålla informationen hemlig eller styra vem som har tillgång till den. De Vries och Abrahamson (2022) menar därför att för att rätten till reparation ska bli effektiv, bör lagstiftning och designval stödja både reparation av hårdvara, samt tillgång och kunskap av tillhörande mjukvara. Dessutom föreslår Gomulkiewicz (2023) att en digital rätt att reparera även innebär en rättighet för

konsumenter att avvisa programuppdateringar, återgå till tidigare versioner, eller möjlighet att ta emot programuppdateringar under en viss tidsperiod. Lagstiftning för rätten till reparation, som ger professionella oberoende reparatörer och konsumenter tillgång till inbyggd programvara, kan dock innebära att tillverkare står inför utmaningar för att garantera säkerheten för sina produkter (Barrington, 2020). Det finns därför risker att tillverkare kan komma att ställas inför ansvar om professionella oberoende reparatörer kan få tillgång till patentskyddad information, eller orsaka skada för konsumenter då risken för produktfel ökar (Barrington, 2020; MacAneney, 2018). Dessa utmaningar med digital reparation har uppmärksammats inom EU, där rätten till reparation numera tolkas bredare för att inkludera även mjukvara (Europaparlamentet, 2022a). Likt Gomulkiewicz (2023) föreslår EU att programuppdateringar bör vara reversibla för att ge konsumenten ytterligare valmöjligheter, men också att uppdateringar inte ska försämra prestandan på elektroniska enheter. Vidare bör konsumenter redan vid inköpstillfället bli informerade om tillgängligheten för programuppdateringar och att de ska finnas tillgängliga under en bestämd minimumperiod (Europaparlamentet, 2022a). Dock finns det inte specifika krav på tillverkare att fortsätta uppdatera och förbättra mjukvara under hela produktens livslängd, vilket innebär att produkten kan bli oduglig efter minimumperioden (Mikolajczak, 2021).

3.4 Rätt till information om reparerbarhet

I en studie av Terryn (2019) argumenterar författaren att en fullständig rätt till reparation även bör inkludera märkning och information om produkters möjlighet till reparation. Just detta kan ses i Frankrike där ett reparationsindex för utvalda elektroniska enheter introducerades i början av 2021, med syfte till att informera konsumenter om vilka tillgängliga reparationsalternativ som finns för en produkt vid inköpstillfället (Ministry of Ecological Transition, 2022). Indexet betygsätter produkter på en skala från 1 till 10 baserat på faktorer som enkel demontering, tillgång på reservdelar och tillgång till reparationsinformation. Tillgången till sådan information möjliggör att konsumenten får ökad kunskap om hur reparerbar en produkt är och ges därmed möjlighet att göra mer hållbara konsumtionsval. Vidare kan indexet även skapa incitament för tillverkare att designa mer reparerbara produkter, vilket i många fall är mer tilltalande för konsumenter. Tillverkare kan exempelvis dra fördelar av att inkludera information om produkters reparerbarhet som ett sätt att signalera produkters hållbarhet och kvalitet, samtidigt som de kan öka konsumenternas medvetenhet om företagets samhällsansvar (Munten & Vanhamme, 2023). Det finns dock indikationer på att reparationsindex kan ha

begränsade möjligheter att främja reparation. En studie av Barros och Dimma (2023) visade att införandet av det franska reparationsindexet har uppmuntrat stora tillverkare av smarta telefoner att vidta indirekta åtgärder, såsom sänkta kostnader och ökad tillgänglighet av reservdelar och reparationsmanualer. Mer direkta tillvägagångssätt, såsom demonterbar design, observerades dock inte i studien.

Likt Frankrike kan en informationsutveckling även ses inom EU där det finns en vilja att stärka konsumenter att göra mer hållbara konsumtionsval. Under mars 2023 antogs ett förslag som indikerar att rätten till reparation inom EU innebär enklare tillgång till information om produktreparerbarhet, samt reparationsalternativ för konsumenter (Europeiska kommissionen, 2023). Det ska ge konsumenterna möjlighet att välja reparerbara produkter. Bland annat innebär förslaget att tillverkare blir juridiskt skyldiga att informera sina kunder om vilka produkter de själva kan reparera. Det nya förslaget ska även göra det lättare att sammanföra konsumenter och reparatörer, genom en reparationsplattform som bland annat syftar att synliggöra lokala reparatörer. För att öka transparensen och göra reparation enkelt och attraktivt ska konsumenter även ges möjligheten att begära fullständig information om reparationsvillkor och pris från verkstäder genom ett formulär. Slutligen ska en europeisk kvalitetsstandard för reparationstjänster införas, med syfte att hjälpa konsumenter välja reparatörer med god standard och kvalitet (Europeiska kommissionen, 2023). På så vis inkluderar rätten till reparation inte bara själva åtgärden att reparera produkter, utan också tillgången till information som möjliggör och underlättar reparation.

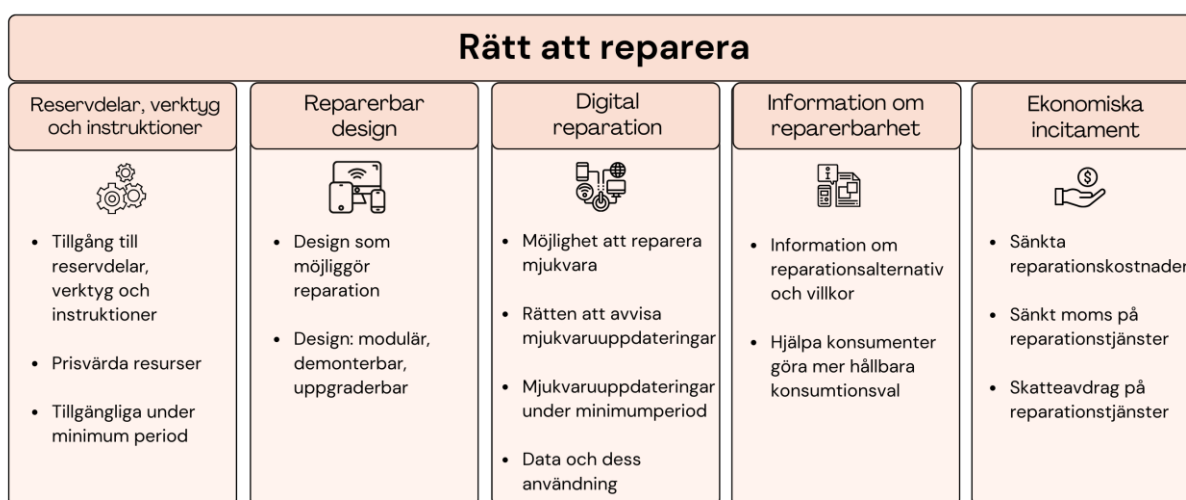
3.5 Rätt till ekonomiska incitament för reparation

En rätt till reparation kan även innebära att en kultur skapas där reparation blir det primära alternativet när en produkt blir trasig, istället för att en ersättningsprodukt erbjuds (Terry, 2019; Svensson-Höglund et al., 2022). Exempelvis föreslår Terry (2019) att det kan uppnås genom skattelättnader såsom skatteavdrag vid reparation eller lägre moms för reparationstjänster för att underlätta och tillgängliggöra reparation. I flera europeiska länder, inklusive Sverige, har momsen på reparationstjänster sänkts för att uppmuntra reparation (Almén et al., 2021). Inom Europa har även flera andra initiativ startats som syftar på att öka reparationer och göra dem mer prisvärda för konsumenter. Exempelvis har Frankrike på nationell nivå tagit fram en reparationsfond för elektronisk utrustning som innebär att tillverkare står för en del av kostnaderna vid reparation av produkter som inte omfattas av den

juridiska garantin (Almén et al., 2021). Fonden kan därmed minska konsumenters reparationskostnader och därmed uppmuntra reparation samt ge ytterligare incitament för tillverkare att designa produkter med lång livslängd. I Österrike har städerna Wien och Graz har infört lokala reparationsnätverk och använder reparationskuponger för att subventionera konsumentreparationer hos dessa reparationsnätverk (Dalhammar et al., 2022). Utöver att ge konsumenter fler ekonomiska incitament till reparation kan nätverken även underlätta för konsumenter att hitta professionella reparatörer med god servicekvalitet. Systemet med reparationsnätverk hade även en positiv inverkan på lokala reparationsföretag, eftersom det ökade deras synlighet och kundbas (Lechner et al., 2021). Inom EU finns en avsikt att främja reparation framför ersättningsprodukt när produkten går sönder, men konsumenter har tidigare inte fått tillräckliga incitament att reparera produkter efter att garantin gått ut (Europeiska kommissionen, 2023). EU har därför en vilja att göra det enklare och mer kostnadseffektivt för konsumenter att reparera produkter genom att stärka konsumenträttigheter under och efter den lagliga garantin. En del av en rätt till reparation kan därför vara, inte bara att produkter repareras, men också att reparation möjliggörs och underlättas genom sänkta priser på reparation.

3.6 Sammanfattning

I detta avsnitt har rätten till reparation och olika intressenters argumentationer kring området belysts. Se figur 2.

Figur 2. En översikt över de rättigheter som kan falla under konceptet rätt till reparation

Från ett *konsumentperspektiv* kan en rätt till reparation innebära flera rättigheter som säkerställer reparation av deras produkter. Det inkluderar en rätt att få tillgång till nödvändiga resurser för att reparera en produkt själv, ett rätt att välja mellan olika reparatörer och reparationsalternativ, en rätt att köpa reparerbara produkter, en rätt att få information och kunskap om produkters reparerbarhet samt en rätt att förvänta sig vissa ekonomiska incitament för att främja reparation.

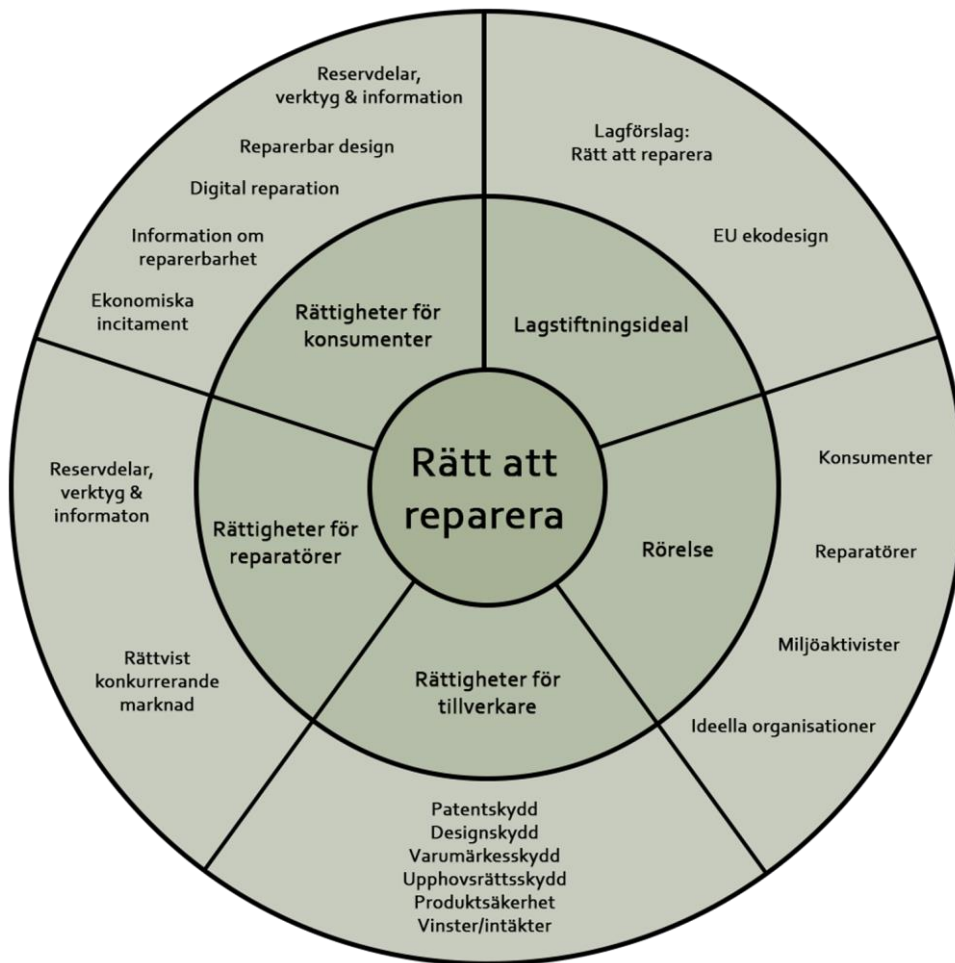
Ur ett *reparatörsperspektiv* skulle en rätt för reparation kunna vara att de får tillgång till nödvändiga resurser och kan konkurrera med tillverkarens auktoriserade reparatörer på samma villkor och utan att begränsas av tillverkarens restriktioner. Det gäller även för ideella reparationsorganisationer då tillgången på nödvändiga resurser är en förutsättning för att de ska kunna bedrivas på ett effektivt sätt. Det hade samtidigt gynnat konsumenter då rätter mellan konsumenter och reparatörer i många fall är kopplade. Exempelvis kan konsumentens rätt att reparera sina produkter hos en valfri reparatör endast realiseras om professionella oberoende reparatörer har tillgång till de nödvändiga resurser som krävs för att de ska kunna erbjuda sina reparationstjänster.

Medan rätten till reparation syftar till att underlätta reparationer för konsumenter och skapa en konkurrenskraftig eftermarknad för reparatörer, måste *tillverkarperspektivet* också beaktas. Rätten till reparation inskränker tillverkarens rättigheter på olika sätt där konsumenten och oberoende reparatörer ges fler rättigheter på bekostnad av tillverkarens. Exempelvis minskas deras immateriella rättigheter då de i mindre mån kan använda patent och upphovsrätt för att begränsa reparationer eller att affärsmodeller inskränks då de inte kan begränsa tillgången till reservdelar för tredje part.

Sammanfattningsvis omfattar rätten att reparera en rad konsument- och reparatörsrättigheter, som syftar till att förbättra reparationsmöjligheterna och främja en konkurrenskraftig eftermarknad. Men det innebär också utmaningar för tillverkarna eftersom det bland annat begränsar deras immateriella rättigheter och kontroll över affärsmodeller.

4. Diskussion

I linje med forskningsfrågorna har syftet med litteraturstudien varit att bidra med ökad kunskap kring vad konceptet rätt att reparera kan innebära och synliggöra de olika intressentperspektiv som finns kring konceptet. Resultatet från litteraturstudien gav en nutidsbild av litteraturen kring rätten till reparation samt en del av den politiska utvecklingen inom Europa. Se figur 3 för en överblick. Det framgår att konceptet rätt att reparera är komplext då det kan innefatta flertalet betydelser med motstridiga intressentperspektiv på vad det innebär och för vem. Komplexiteten utgörs bland annat av att konceptet grundar sig på både rörelsen för rätten till reparation och lagstiftningen där huvudsyftet varierar mellan att stärka konsumenträttigheter, miljöskydd och en rättvis konkurrens på eftermarknaden. Studiens resultat visar att rätten till reparation kan innefatta flera olika typer av rätter för både konsumenter, professionella oberoende reparatörer, ideella reparationsorganisationer och tillverkare. Dessa motstridiga perspektiv intressenter emellan komplicerar bilden, då det kan riskera de sammanlagda fördelarna med att reparera produkter. Exempelvis är tillgången till nödvändiga resurser för närvarande begränsad, vilket hindrar både konsumenter och oberoende reparatörer från att utföra reparationer. Detta i sin tur skapar färre reparationsalternativ, men bidrar också till ett ökat elektroniskt avfall då produkter kasseras och ersätts till större grad. De skilda perspektiven betonar därför vikten av en samordningsprocess där det är avgörande att hitta en balans mellan olika rättigheter och intressen för alla involverade intressenter.

Figur 3. Översikt över konceptet rätt att reparera och vad det kan innebära

En tydlig utveckling har skett där rätten till reparation till en början fokuserat på fysiska aspekter kring reparation, till att utökas att även inkludera icke-fysiska aspekter såsom digital reparation, informationskrav och ekonomiska incitament. Denna utveckling indikerar att det finns en växande medvetenhet kring rätten till reparation och att initiativ kan komma att intensifieras, få mer betydelse och potentiellt leda till ytterligare utvecklingar inom området. Exempelvis kan konsumenten få högre förväntningar på produktreparerbarhet vilket ställer krav på tillverkare att tillhandahålla detta. Denna utökning av rätten till reparation kan också leda till potentiella konsekvenser inom samhället. Exempelvis kan ytterligare spänningar skapas mellan tillverkare, konsumenter och oberoende reparatörer, eftersom det finns utmaningar med att

definiera och reglera vilka resurser och vilken typ av information som ska göras tillgängliga för vilka aktörer.

I den nuvarande reparationsmarknaden har oberoende reparatörer och konsumenter begränsade möjligheter att utföra reparationer, medan tillverkare har mer makt (Svensson-Hoglund et al., 2021). Rätt att reparera har därför en potential att stärka både konsumenter, professionella oberoende reparatörer och ideella reparationsorganisationer genom att ge dem vissa rättigheter och stärka deras makt på reparationsmarknaden. Med andra ord flyttas makten från tillverkare till konsumenter och oberoende reparatörer när reparationsaktiviteter inte längre begränsas. Då konsumenternas äganderätt förstärks på bekostnad av tillverkarnas äganderätt till immaterialrättsliga rättigheter, förlorar tillverkarna till viss del makt över de produkter de skapat. Förändringar i maktförhållanden innebär att tillverkare kan välja att reagera genom att uppfylla lagkrav eller potentiellt dra fördel av situationen. Vissa tillverkare kan betrakta rätt att reparera som en fördelaktig strategi där reparerbara produkter kan vara en unik försäljningspunkt som skapar nya affärsmöjligheter och där tillverkare kan differentiera sig från sina konkurrenter (Munten & Vanhamme, 2023; Perzanowski, 2021; Hernandez et al., 2020; Sabbaghi et al., 2016). Få studier har gjorts för att undersöka vilka strategier tillverkare tar till när rätten till reparation implementeras och vilka implikationer det kan få (Jin et al., 2022), vilket tyder på ett forskningsgap.

Under de senaste åren har mängden litteratur kring rätten till reparation ökat vilket tyder på ökad medvetenhet och betydelse kring området. En stor del av litteraturen inom området hade fokus på de fysiska aspekterna kring reparation, medan de icke-fysiska aspekterna behandlades i mindre utsträckning. Exempelvis har utmaningarna med digital reparation uppmärksammas mer på senare tid. Det visar på ett kunskapsglapp där ytterligare forskning kan behövas, särskilt med tanke på teknologins snabba utveckling och framväxten av artificiell intelligens som kan skapa utmaningar vid reparation. Litteraturen hade stort fokus på rätten till konsumenters tillgång till reservdelar, verktyg och instruktioner samt reparatörers rätt till en rättvis konkurrenskraftig marknad. Däremot uppmärksammades inte tillverkarens perspektiv i lika stor grad (Jin et al., 2022). Detta fokus kan förklaras av att rörelsen ursprungligen uppstod för att stärka konsumenträttigheter och det förklarar även varför tillverkarens perspektiv inte belyses lika ofta i dessa sammanhang, vilket indikerar ett forskningsgap som hade kunnat undersökas ytterligare. Vidare, många studier inom området diskuterade snarare hur en rätt till reparation ska genomföras, eller hur rätten till reparation kan relateras till annan lagstiftning. Färre studier diskuterade vad en rätt till reparation faktiskt innebär eller bör innefatta. Det kan tolkas som att innebörden av konceptet fortfarande är relativt outforskat, vilket tyder på ett kunskapsglapp. Som konsekvens kan det bidra till att den praktiska utvecklingen kompliceras och går långsamt framåt. Genom att studera konceptet kan ytterligare möjligheter och begränsningar finnas vilket kan leda till ytterligare utveckling och framsteg.

Utvecklingen inom både europeisk och nationell nivå tyder på att rätten till reparation är högt prioriterat på den politiska dagordningen och kommer antagligen få ännu större betydelse i framtiden. Det i sin tur kan innebära att större krav kring reparation lär komma, som exempelvis att ytterligare produktgrupper omfattas av större reparationskrav. Exempelvis har Europeiska kommissionen presenterat utkast till regelverk som utökar hållbar design av elektronisk utrustning till smartphones och surfplattor och som dessutom sätter krav på tillverkare att ange ett maximalt pris på reservdelar (Europeiska kommissionen, 2022). Beroende på hur konceptet rätt att reparera utvecklas inom Europa, har det även potential att påverka hur diskursen styrs och påverkar andra marknader globalt. EU:s regelverk kan ha stort inflytande på global styrning och marknadsdynamik, den så kallade Brysseleffekten (Bradford, 2012). Utvecklingen inom EU kan komma att forma globala marknader då företag kan ställa sig positiva till reparerbara produkter för att komma åt EU-marknaden, vilket kan leda till att rätten till reparation breder ut sig globalt.

Det framgår att det finns flera olika initiativ och lagstiftning inom rätten till reparation som skiljer sig både på europeisk och nationell nivå. Exempelvis har endast Frankrike infört ett reparationsindex ännu, medan övriga europeiska länder inte har tillgång till sådan information. I praktiken kan detta bli problematiskt, då det kan leda till förvirring och osäkerhet kring vad rätt till reparation exakt innebär. Denna asymmetri kan försvåra för konsumenter, reparatörer och tillverkare att känna till sina rättigheter och skyldigheter. Det tyder på att harmonisering inom lagstiftningen på europeisk nivå lär behövas.

Baserat på studiens resultat är konceptet rätt att reparera är ett steg i rätt riktning för att öka reparation och uppnå en cirkulär ekonomi. Trots framsteg är rätten för reparation i Europa fortfarande i sin vagga, vilket resulterar i att den inte har lika mycket effekt på att främja reparation. Exempelvis gäller rätten bara specifika produktgrupper, men också att rätten till reservdelar och reparationsinformation är begränsad till oberoende reparatörer och exkluderar därmed konsumenterna. Priset på reservdelar och reparation tas heller inte i fullständig beaktning. Det tyder på att reparationsmarknaden fortfarande är relativt stängd, då mycket av kontrollen och makten fortfarande ligger kvar hos tillverkarna. Trots att krav ställs på tillverkare att underlätta reparation och tillhandahålla nödvändiga resurser innebär det inte nödvändigtvis att en rätt till reparation realiserar. Det finns därför ett behov av att säkerställa att tillverkare inte bara följer kraven, utan också inte försvårar genom exempelvis designval eller höga priser på nödvändiga resurser för reparation.

4.1 Metoddiskussion

På grund av studiens omfattning och de begränsade sökord som användes i litteratursökningen har inte nödvändigtvis alla relevanta artiklar och annan litteratur inom området funnits, vilket kan ha begränsat studiens resultat. Ytterligare sökord hade kunnat inkluderas i litteraturstudien för att få en mer heltäckande bild av konceptet, vilket hade kunnat påverka studiens resultat och slutsatser. En ytterligare begränsning är att endast litteratur och andra källor användes för att analysera konceptet och de olika intressentperspektiven som finns kring området, vilket kan ge en ofullständig bild över konceptet. Eftersom det finns begränsad forskning om rätten att reparera samtidigt som det är en pågående politisk utveckling kring det, kompletterades studien med en sökning av grå litteratur och andra icke-akademiska källor för att belysa utvecklingen och fylla eventuella glapp. Användningen av icke-akademiska källor kan minska studiens validitet, men bedömdes nödvändigt för att ge en nutidsbild. I stället för litteraturstudie som metod hade alternativa metoder såsom kvalitativa intervjuer med intressenter eller dokumentanalys av relevanta policydokument kunnat ge en mer nyanserad helhetsbild över vad konceptet rätt att reparera innefattar och ge en djupare förståelse för de olika intressentperspektiven. Dessa metoder valdes dock bort på grund av studiens omfattning.

Traditionellt har tillverkare haft störst makt gällande reparation, medan rätten till reparation syftar till att ge konsumenter och oberoende reparatörer fler rättigheter till reparation. Tillverkarperspektivet har därför inte varit det huvudsakliga fokuset för denna studie och resultatet har därför fokuserat på de övriga aktörerna. Det kan vara problematiskt då det kan ge en ofullständig bild. Dock har detta beaktats genom att tillverkarens perspektiv har belysts, och problematiserats, för att få en helhetsbild.

5. Slutsats

Studiens syfte var att belysa och öka kunskapen om vad konceptet rätt att reparera innebär inom Europa. Som framgick i diskussionen är rätten till reparation en komplex fråga som omfattar både konsument- och miljöhänsyn, men även rätten till en konkurrenskraftig eftermarknad. I linje med den första forskningsfrågan visar resultatet att konceptet rätt att reparera är mångfacetterad och kan syfta till rörelsen för rätten att reparera, lagstiftningen samt en mängd rättigheter för olika intressenter. I linje med den andra forskningsfrågan visar studiens resultat att perspektiven på vad rätten till reparation innebär kan variera mellan olika intressenter, där konsumenter förespråkar möjligheten att reparera sina egna produkter, reparatörer betonar tillgång till nödvändiga resurser för att kunna konkurrera rättvist på marknaden och tillverkare som hävdar betydelsen av immateriella rättigheter och säkerhetsfrågor. Studien har därmed bidragit med ökad kunskap och förståelse av vad konceptet rätt att reparera innebär i en europeisk kontext och belyst de olika intressentperspektiv som finns kring området.

Problematiken med ett icke-definerat koncept är att det försvagar effekten av lagstiftning och styrmedel som införs. Genom att få en bättre förståelse för konceptet, dess betydelse och olika intressentperspektiv, kan beslutsfattare utveckla lämpliga rättsliga ramverk som beaktar samtliga perspektiv och intressen för att hitta en jämviktpunkt. Det kan i sin tur stärka konsumentens rättigheter, bidra till ökad hållbarhet samt främja en konkurrenskraftig eftermarknad, utan att tillverkare behöver riskera sin långsiktiga verksamhet. Sammanfattningsvis drar studien slutsatsen att konceptet rätt att reparera är under utveckling och troligen kommer ytterligare framsteg i form av exempelvis ytterligare lagstiftning implementeras för att främja reparation och rätten till reparation i Europa. För att konceptet ska få verklig slagkraft behöver det tydliggöras och det finns därför ett behov av samarbete mellan beslutsfattare och samtliga intressenter för att hitta en lösning där samtliga intressen balanseras. För en omfattande rätt till reparation krävs åtgärder som främjar reparation under hela produktens livscykel, inte bara när produkten går sönder.

Eftersom studien har konstaterat att konceptet rätt att reparera inom Europa är komplex och under utveckling, finns det utrymme för vidare forskning inom ämnet. Studien har belyst konceptet men vidare forskning hade behövts för att undersöka konceptet genom intervjustudier eller dokumentanalys för att hitta ytterligare nyanser och därmed fördjupa analysen. Alternativa fokusområden för

fortsatt forskning inkluderar att undersöka hur avvägningar bör göras för att säkerställa en rättvis balans mellan intressen och rättigheter inom ramen för rätten till reparation. Då studiens resultat har fokuserat på rätter för konsumenter och oberoende reparatörer, finns det även ett behov för framtida forskning att undersöka hur tillverkare reagerar på utvecklingen av konceptet och huruvida de ser det som hot eller möjlighet för deras verksamhet.

Tack

Jag vill rikta ett stort tack till alla som stöttat mig under skrivandet av uppsatsen. Framför allt vill jag rikta ett särskilt stort tack till min handledare Carl Dalhammar för intressanta diskussioner och vägledning under hela uppsatsen gång. Jag vill även rikta ett speciellt tack till mina nära och kära som har stöttat och uppmuntrat mig genom hela resan.

Referenser

Almén, J., Dalhammar, C., Milios, L., & Richter, J. L. (2021). Repair in the Circular Economy: Towards a National Swedish Strategy. 20th European Roundtable on Sustainable Consumption and Production (21-41). Verlag der Technischen Universität Graz. <https://doi.org/10.3217/978-3-85125-842-4-15>

Baker, E., Comahig, A., Kulp, B., Smith, J., & Sun, N. (2022). A survey to assess public perception of right to repair for electronic devices. *Issues in Information Systems* 23(1). 268-280. https://doi.org/10.48009/1_iis_2022_121

Barrington, L. (2020). Manufacturers Beware of Right to Repair: An Analysis of the Resurgence of Right to Repair & the Legal Consequences of Third-Party Access to Embedded Software in the “Internet of Things” Era. *Sustainable Development Law & Policy*, 20(2), 24–37.

Barros, M., & Dimla, E. (2023). Smartphone repairability indexes in practice: Linking repair scores to industrial design features. *Journal of Industrial Ecology*, 1-14. <https://doi-org.ludwig.lub.lu.se/10.1111/jiec.13398>

Bradford, A. (2012). The Brussels effect. *Northwestern University Law Review* 107(1). 1-68. https://scholarship.law.columbia.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1275&context=faculty_scholarship

Bradley, K., & Persson, O. (2022). Community repair in the circular economy: Fixing more than stuff. *Local Environment*, 27(10-11). 1–17. DOI: 10.1080/13549839.2022.2041580.

Bryman, A. (2018). *Sambällsvetenskapliga metoder* (3 uppl.). Liber.

Dalhammar, C., Hartman, C., Larsson, J., Jarelin, J., Milios, L., Mont, O. (2022). Moving away from the throwaway society. Five policy instruments for extending the life of consumer durables. Mistra Sustainable Consumption, Report 1:12E. Göteborg: Chalmers tekniska högskola.

Dalhammar, C., Milios, L., & Richter, J. L. (2021). *Increasing the lifespan of products: Policies and consumer perspectives*. (ER 2021:25). Energimyndigheten. <https://energimyndigheten.a-w2m.se/Home.mvc?ResourceId=201400>

De Vries, K., & Abrahamsson, S. (2023). A Digital Right to Repair? How new EU legislation could open up data and software in connected products to enhance their lifespan, i: M. Dahlberg, T. Fridström Montoya, M. Hansson, C. Zetterberg (reds.), *De Lege 2022–Hållbarhet* (291-316). Iustus. <https://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:1756292>

Eriksson Barajas, K., Forsberg, C., & Wengström, Y. (2013). *Systematiska litteraturstudier utbildningsvetenskap: vägledning vid examensarbeten och vetenskapliga artiklar* (1 uppl.). Stockholm: Natur & Kultur.

Europeiska kommissionen (2019, 1 oktober) *The new ecodesign measures explained*. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_19_5889.

Europeiska kommissionen (2020). *Circular economy action plan*. https://ec.europa.eu/environment/pdf/circular-economy/new_circular_economy_action_plan.pdf.

Europeiska kommissionen (2022). *ANNEXES to the Commission Regulation laying down ecodesign requirements for mobile phones, cordless phones and tablets pursuant to Directive 2009/125/EC of the European Parliament and of the Council* (Ref. Ares(2022)6031498 - 31/08/2022). <https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/>

Europeiska kommissionen (2023). *Proposal for a DIRECTIVE OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on common rules promoting the repair of goods and amending Regulation (EU) 2017/2394, Directives (EU) 2019/771 and (EU) 2020/1828*.

https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:cdbaaa83-c94e-11ed-a05c-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_1&format=PDF

Europaparlamentet (2022a). European Parliament resolution of 7 April 2022 on the right to repair (2022/2515(RSP)). https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0126_EN.html.

Europaparlamentet (2022b). Right to repair. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/698869/EPRS_BRI\(2022\)698869_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/698869/EPRS_BRI(2022)698869_EN.pdf).

Forti, V., Baldé, C.P., Kuehr, R., Bel, G. (2020). The Global E-waste Monitor 2020: Quantities, flows and the circular economy potential. United Nations University (UNU). https://ewastemonitor.info/wp-content/uploads/2020/11/GEM_2020_def_july1_low.pdf

Gomulkiewicz (2023). Considering a right to repair software. *Berkeley Tech. L.J.* 941. Tillgänglig: <https://ssrn.com/abstract=4125608>

Gonzales, A., Kim, Y., & Wang, L. (2022). Multisolving innovations: How digital equity, e-waste, and right-to-repair policies can increase the supply of affordable computers. *POLICY AND INTERNET*. DOI: 10.1002/poi3.331.

Grinvald, L. C., & Tur-Sinai, O. (2019). Intellectual Property Law and the Right to Repair. *Fordham Law Review*, 88(1), 63–128.

Grinvald, L. C., & Tur-Sinai, O. (2020). The Right to Repair: Perspectives from the United States. *Australian intellectual property journal*, 31(2). 98-110.

Hernandez, R. J., Miranda, C., & Goñi, J. (2020). Empowering sustainable consumption by giving back to consumers the “right to repair.” *Sustainability (Switzerland)*, 12(3). 1-15. DOI: 10.3390/su12030850.

Jin, C., Zhu, C., & Yang, L., (2022). Right to Repair: Pricing, Welfare, and Environmental Implications. *Management Science*, 69(2), 1017-1036. DOI: 10.1287/mnsc.2022.4401.

Khan, I. (2022, 1 oktober). *Repair or Replace: Sustainable Practice in the Developing world*. <https://www.springernature.com/gp/researchers/the-source/blog/blogposts-communicating-research/repair-or-replace-sustainable-practice-in-the-developing-world/23525188>

Lechner, G., Wagner, M. J., Diaz Tena, A., Fleck, C., & Reimann, M. (2021). Exploring a regional repair network with a public funding scheme for customer repairs: The 'GRAZ repariert'-case. *Journal of Cleaner Production*, 288(3). 1-13. DOI: 10.1016/j.jclepro.2020.125588.

MacAneney, M. (2018). If It Is Broken, You Should Not Fix It: The Threat Fair Repair Legislation Poses to the Manufacturer and the Consumer. *St. John's Law Review*, 92(2), 331–360.

Mikolajczak, C. (2021, 1 mars). *New Ecodesign regulations: 5 reasons Europe still doesn't have the Right to Repair*. <https://repair.eu/news/new-ecodesign-regulations-5-reasons-europe-still-doesnt-have-the-right-to-repair/>

Ministry of Ecological Transition (2022, 1 december). *Indice de réparabilité*. Hämtat den 01 april 2023 från <https://www.ecologie.gouv.fr/indice-reparabilite#scroll-nav> 6.

Mirr, N. (2020). Defending the Right to Repair: An Argument for Federal Legislation Guaranteeing the Right to Repair. *Iowa Law Review*, 105(5), 2393–2428.

Munten, P., & Vanhamme, J. (2023). To reduce waste, have it repaired! The quality signaling effect of product reparability. *Journal of Business Research*, 156(2). 1-22. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2022.113457>.

Perzanowski, A. (2021). Consumer Perceptions of the Right to Repair. *Indiana Law Journal*, 96(2), 361–394.

Pihljarinne, T. (2020). European Steps to the Right to Repair: Towards a Comprehensive Approach to a Sustainable Lifespan of Products and Materials? *University of Oslo Faculty of Law Research Paper No. 2020-32*. Tillgänglig: <https://ssrn.com/abstract=3708221>

Right to repair (u.å). Who we are. Hämtat den 1 april 2023 från <https://repair.eu/about/>.

Rosborough, A. D. (2020). Unscrewing the Future: The Right to Repair and the Circumvention of Software TPMs in the EU. *Journal of Intellectual Property, Information Technology and Electronic Commerce Law*, 11(1), 26–48.

Rosborough, A. D. (2022). Zen and the Art of Repair Manuals: Enabling a Participatory Right to Repair through an Autonomous Concept of EU Copyright Law. *Journal of Intellectual Property, Information Technology and Electronic Commerce Law*, 13(2), 113–131.

Rudolf, S., Blömeke, S., Niemeyer, J., Lawrenz, S., Sharma, P., Hemminghaus, S., Mennenga, M., Schmidt, K., Rausch, A., Spengler, T. & Hermann, C. (2022). Extending the Life Cycle of EEE—Findings from a Repair Study in Germany: Repair Challenges and Recommendations for Action. *Sustainability*, 14(5), 1–21. <https://doi.org/10.3390/su14052993>.

Sabbaghi, M, Esmaeilian, B., Cade, W., Wiens, K., & Behdad, S. (2016). Business outcomes of product repairability: A survey-based study of consumer repair experiences. *Resources, Conservation and Recycling*, 109(6). 114-122. <https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2016.02.014>

Svensson, S., Richter, J. L., Maitre-Ekern, E., Pihlajarinne, T., Maigret, A., & Dalhammar, C. (2018). The Emerging ‘Right to Repair’ legislation in the EU and the U.S. Going Green *CARE INNOVATION 2018*, Wien, Österrike.

Svensson-Hoglund, S., Richter, J. L., Maitre-Ekern, E., Russell, J. D., Pihlajarinne, T., & Dalhammar, C. (2021). Barriers, enablers and market governance: A review of the policy landscape for repair of consumer electronics in the EU and the U.S. *Journal of Cleaner Production*, 288(3). DOI: 10.1016/j.jclepro.2020.125488.

Svensson-Höglund, S., Thorslund, M. L., Richter, J. L., Olsson, A. R., Jensen, C. L., Quist, J., Russell, J., & Dalhammar, C. (2022). *Futures of Fixing: Exploring the life of product users in circular economy repair society scenarios*. Internationella miljöinstitutet, Lunds universitet.

Taffel, S. (2023). AirPods and the earth: Digital technologies, planned obsolescence and the Capitalocene. *Environment and Planning E: Nature and Space*, 6(1), 433-454. DOI: 10.1177/25148486221076136.

Terryn, E. (2019). A Right to Repair: Towards Sustainable Remedies in Consumer Law. *European Review of Private Law*, 27(4), 851–874.

The repair association (u.å). History. Hämtat den 1 april 2023 från <https://www.repair.org/history>.

Van der Velden, M. (2021). 'Fixing the World One Thing at a Time': Community repair and a sustainable circular economy. *Journal of Cleaner Production*, 304(7), 1-11. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2021.127151>.

LUNDS
UNIVERSITET

WWW.CEC.LU.SE
WWW.LU.SE

Lunds universitet

Miljövetenskaplig utbildning
Centrum för miljö- och
klimatforskning
Ekologihuset
223 62 Lund